

Н. Колесникова,
Л. Кузнецова

Бібліотеці Кримського республіканського краєзнавчого музею - 125 років

Є в Криму бібліотека, одна з небагатьох у світі, що має своє власне ім'я - «Таврика». При її порівняно невеликому фонді (40 тис. томів) вона числиться в Міжнародному реєстрі бібліотек, відомості про неї є в тритомнику «Мировой гид по библиотекам», їй було присвячено окрему статтю в Українській Радянській Енциклопедії, посилання на її унікальний фонд часто зустрічаються в краєзнавчій літературі.

Наукова бібліотека «Таврика» ім. О.Х.Стевена відкрилася 24 листопада 1873 р. як бібліотека для земських слухань при Таврійській губернській земській управі і призначалася для земських гласних та інших працівників земства. В цей день за пропозицією голови управи О.Х.Стевена було виділено перші 200 крб. на придбання книг для бібліотеки. Гортаючи «Свод постановлений Таврического губернского земства», ми бачимо офіційні дані про організацію, комплектування, фінансування бібліотеки земства, яка в 1878 р. стала називатися «Таврикою».

У 1880 р. управа замовила для книгозбірні чудові різьблені шафи з мореного дуба, за які було сплачено 800 крб. - великі на той час гроші. Ці шафи - витвори мистецтва, прикрашені

голівками грифів, - виявилися ідеальними для збереження книжок. Скляні дверцята до стелі захищають книги від пилу, високі полиці дають книгам можливість «дихати», для великоформатних книжок передбачено закриті нижні полиці.

У цих шафах «Таврика» і нині зберігає найцінніший краєзнавчий фонд.

На засіданні управи 19 грудня 1894 р., останнім, на якому був присутній О.Х.Стевен перед від'їздом до Петербурга, прийняли постанову: «...связать имя Стевена А.Х. с библиотекой губернского земства «Таврика», составляющей плод его умственных забот о собрании произведений печати, относящихся к Таврической губернии». Таким чином управа висловила вдячність Олександрю Християновичу, безперечно, не тільки за організацію бібліотеки, а й за всю його діяльність на благо Таврійської губернії. У Петербурзі Стевен прожив 10 років, і весь цей час він не залишав Крим і бібліотеку без уваги, надсилаючи книги, що видавалися про півострів.

Після революції управа припинила своє існування, а бібліотеку постановою ревкому Криму в 1922 р. було передано музею. Фонди музейної бібліотеки поповнилися 3,5 тис. книжок про Крим і Таврійську губернію. Майже всі земські видання, статистичні збірники, «Таврические губернские ведомости», «Таврические епархиальные ведомости» - головна спадщина бібліотеки земської управи. Разом з

фондом бібліотека музею придбала й її власне ім'я, про що свідчить новий книжковий штамп - «Центральний музей Тавриды. Библиотека «Таврика».

У 1932 р. в бібліотеку музею влилася цінна краєзнавча бібліотека Таврійської вченої архівної комісії (ТВАК). Її було створено завдяки управляючому справами А.І.Маркевичу, який організував всеросійський книгообмін, надсилаючи видання вченої комісії в обмін на книги про Крим та фундаментальну довідкову й енциклопедичну літературу. Від бібліотеки ТВАК у фонди «Таврики» надійшли такі раритети, як видання першовідкривачів Криму В.Зуєва, К.Габлиця, П.Палласа.

Завдяки бібліотеці ТВАК нинішня «Таврика» має в своїх фондах опис мандрівок М.Броневського (1630), В.Ізмайлова (1802), сенатора П.Сумарокова (1803), батька трьох декабристів І.Муравйова-Апостола (1823), наближеного Наполеона маршала Мормона (1834), англійської шпionки леді Кравен (1795), А.Демидова (1853), П.Свіньїна (1839), одного із супутників Катерини II по мандрах у Крим графа Сепора (1865), принца де Ліня (1809) та ін.

Перший путівник по Криму французькою мовою К.Монтандона (Одеса, 1834); перший російський путівник, підготовлений до мандрівки Катерини з додатком карти шляху слідування (СПб., 1786); дивовижні літографії Карло Боссолі, Гейсслера, Гросса, Сімсона з видами Криму - ось неповний перелік скарбів, успадкованих «Таврикою» від

бібліотеки ТВАК. Сюди ж належить і одержана в дар збірка книжок ученого, археолога та нумізмата О.Л.Бертьє-Делагарда, головного гідрогеолога Криму М.О.Головкінського, прекрасна підбірка книжок про Кримську війну з бібліотеки Лівадійського палацу.

Отже, бібліотека «Таврика» - наслідок злиття трьох краєзнавчих бібліотек: земства, ТВАК, музею та ряду приватних колекцій.

Значних втрат зазнала бібліотека під час другої світової війни. Пропали евакуйовані в Армавір музейні цінності, серед яких було близько 400 унікальних книжок та альбомів. У Сімферополі почалося розграбування книжних фондів. Фашисти особливо цікавилися картами Криму, літературою з археології, етнографії, економіки. Хоча фіксувати книги, що вивозилися, заборонялося, число збитків відоме: приблизно дві тис. прим. Проте основну частину бібліотеки вдалося врятувати.

У бібліотеці «Таврика» за 125 років її діяльності найповніше підбрано літературу з усіх галузей науки про Крим: з історії, археології, етнографії, природничих наук. Понад 2,5 тис. книжок іноземними мовами ще чекають свого читача.

Саме повнотою та фундаментальністю, а не тільки своїми раритетами, фонд «Таврики» цінний як суб'єкт краєзнавства.

Штampi книгарень, різних бібліотек; надписи - дарчі та власницькі; прості та вигадливі екслібриси. Треба тільки уважно перегорнути ветхі сторінки, вдивитися в екслібриси та маргіналії, зіставити імена, факти й книжки розкажуть свої історії, інколи цікаві, часом трагічні. Ось замітки олівцем О.Л.Бертьє-Делагарда на сторінках 12 тому «Записок Одесского общества истории и древностей» з перекладом «Путешествия» П.С.Палласа. Ізгадується переклад знаменитого твору, здійснений у 1918 р. О.Л.Бертьє-Делагардом та його сестрою, яким ніхто ніколи не скористався. Ось царський екслібрис на книжках з бібліотеки Лівадійського палацу. А на солідній монографії В.С.Іконникова «Максим Грек і його час» надпис: «Уважаемому Арсению Ивановичу Маркевичу от автора».

Але бібліотека, нагромаджуючи друковані свідчення історії, творячи культуру міста, забезпечуючи умови для розвитку інтелігенції, разом з народом переживає його долю.

«Стан бібліотек, архівів та музеїв - головний показник рівня культури села,

міста, країни в цілому», - писав Д.Лихачов. Сам факт розміщення краєзнавчого музею та його бібліотеки в центрі міста, в старовинній добротній споруді колишнього окружного суду впливають виховуюче і на мешканців. Для численних місцевих читачів приміщення бібліотеки - символ культури міста нарівні з його кращими спорудами, пам'ятниками, вулицями.

Бібліотека в цілому сприймається як об'єкт історії бібліотечної справи в Криму, як неодмінний компонент регіону. Історія бібліотеки - це історія земства та їх бібліотек, історія губернських архівних комісій і його бібліотек, музеїв та їх бібліотек, історія книгодрукування в Криму.

У «Тавриці» читач особливий. Тут немає випадкових людей. Учені, історики, викладачі вузів, студенти-дипломники, краєзнавці, музейні співробітники з різних регіонів України, а також кримознавці з зарубіжних країн - Росії, Франції, США, Турції, Угорщини, Голландії - спеціально їдуть працювати з літературою в «Таврику».

Краєзнавча специфіка матеріально-технічної бази найяскравіше виявляється в інтер'єрі, обладнанні, наочно-інформаційній діяльності. Сьогодні «Таврика» має читацький зал на 20 місць, нестандартне бібліотечне устаткування, виготовлене кримськими майстрами з місцевих матеріалів, мікрофот і комп'ютер. Навіть з обладнання бібліотеки можна судити про меблеву промисловість півострова, технічну оснащеність бібліотек, життєздатність Міністерства культури Криму.

Дух краєзнавства проймає всю наочну частину діяльності бібліотеки. Портрет засновника бібліотеки О.Х.Стевена з дарчим написом онуки - Марини Стевен, оздоблення приміщень картинами місцевих художників Я.Басова, Г.Шауфлера, Г.Когонашвілі, репродукціями з альбомів графіки Р.Нетовкіна «Седая Алушта» та «Крым уходящий», постійно діюча виставка «Кримський календар», присвячена життю та творчості «відкривачів землі кримської», - все це кумулює відомості з історії регіону, налаштовує читачів на краєзнавчу хвилю.

У планах на майбутнє - розширення краєзнавчої діяльності в бібліотеці. Передбачається розробити краєзнавчий дизайн (фірмові бланки, екслібриси, пам'ятки читачам, книжкові формуляри тощо), організувати виставку карт і планів міст Таврійської губернії, встановити стенд «У дар «Тавриці» (порт-

рети й короткі біографічні відомості про осіб, які подарували бібліотеці не менше п'яти цінних книжок) та ін.

Необхідний і перегляд методів та змісту краєзнавчої роботи бібліотеки. Важливо не тільки продовжити традиційну роботу з інформаційним потоком, а й самим здійснювати краєзнавчий пошук.

Співробітники бібліотеки ведуть серйозну бібліографічну та наукову роботу. Теми їхніх досліджень: «Кримська бібліографія», «Кримська тема у виданнях «ИМКА-ПРЕСС», «Літературні смаки Південної провінції», «Штampi, екслібриси, маргіналії» тощо. Більше десятка статей щорічно публікують працівники книгозбірні на сторінках кримських газет, у журналах «Новый град», «Новый Крым», «Полуостров природы», «Известия Крымского республиканского краеведческого музея», в альманасі «Крымский альбом».

В організації своєї роботи бібліотека дотримується традицій земської бібліотеки: книги на руки не видаються, читачі допускаються до роботи з фондом тільки згідно з відношенням з місця роботи або навчання, комплектується бібліотека в основному за рахунок пожертвувань. Видавництва, автори і просто читачі дарують їй краєзнавчу та довідково-екциклопедичну літературу.

У друкованому органі музею - «Известиях КРКМ» - систематично публікується перелік нових книжок, які надходять до бібліотеки, зі вказівкою імені дарувальника. Дарчий надпис, де висловлюється подяка за збереженість фонду та допомогу в роботі - найкраща оцінка праці бібліотекаря.

Відзначимо: старовинна будівля, талановиті, ініціативні наукові співробітники краєзнавчого музею, багата наукова бібліотека, сучасний видавничий центр - ознаки культурного осередку міста. Визнаний краєзнавчий осередок готовий прийняти під своє крило всіх кримознавців свого й інших регіонів різних відомств та організацій. І бібліотека в ньому - ядро, центр наукової інформації та краєзнавчих знань суб'єкт і об'єкт краєзнавства.

*Пер. з рос.
Н. Солонської*